

ΛΙΑΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΑΓΙΟΥΣ ΚΑΙ ΚΟΡΥΦΕΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ANNA ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Οι φωτογραφίες του άρθρου «Λιας Θεσπρωτίας» μπορούν να τυπωθούν σε καμβά. Περισσότερες πληροφορίες στην [σελίδα 189](#).

>> Σπάνια στον τομέα της κριτικής και της αμφισβήτησης του περιεχομένου ενός βιβλίου ξεσηκώθηκε τέτοιος σάλος και γεννήθηκαν τόσες διαφωνίες κι αντιπαραθέσεις, όσες δημιούργησε, από τη στιγμή που εμφανίστηκε στα ελληνικά γράμματα, το μεταφρασμένο έργο ενός έλληνα μετανάστη, με καταγωγή από τον **Λια της Θεσπρωτίας**, του **Νίκου Γκατζογιάννη**. Το βιβλίο ήταν η «**ΕΛΕΝΗ**» και αφορούσε τη ζωή, τα πάθη και το θάνατο της μητέρας του, η οποία και έδωσε τον τίτλο του βιβλίου.

Ως εισαγωγή ίσως να μην ακούγεται ευάρεστα, προκειμένου να ακολουθήσει ένα ωραίο και πρωτότυπο οδοιπορικό, που αγγίζει και αφορά τρεις διαφορετικές ενότητες: αρχικά, την τραγική Ιστορία και τις φυσικές ιδιαιτερότητες μιας περιοχής, της Μουργκάνας. Κατόπιν, την ενότητα της ιστορίας και των μνημάτων που εκπέμπει ένα βιβλίο, η «Ελένη», ο μύθος της οποίας ξετυλίγεται στις παρυφές της Μουργκάνας. Επίσης, τις αντιδράσεις που ακόμη και σήμερα, τριάντα σχεδόν χρόνια ύστερα από την πρώτη έκδοση του βιβλίου, επιβιώνουν σε αυτό τον τόπο. Τέλος, εκείνη την

ενότητα που αφορά στην αγωνιώδη απόπειρα να προσεγγίσουμε, να εντοπίσουμε και να μυσταγωγηθούμε στη φόρμα και τη δροσιά τριών άγνωστων πινάκων (αγιογραφιών) που φιλοτέχνησε στις αρχές του προηγούμενου αιώνα ο μέγιστος λαϊκός ζωγράφος, ο **Θεόφιλος** κι οι οποίες εικόνες κρύβονται κάπου στο Λια. Στο χωριό που φωλιάζει κάτω από την κορυφή του διχασμένου βουνού της Μουργκάνας.

Πώς δένουν, θα μου πείτε, αυτές οι τρεις ενότητες; Η απάντηση βρίσκεται στο μυστικό πως και οι τρεις αφορούν μια και την αυτή περιοχή, ή αν θέλετε ένα χωριό της Θεσπρωτίας, τον **Λια** ή **Λειά**, που βρίσκεται στα νότια κράσπεδα του ιστορικού βουνού της Μουργκάνας, μόλις λίγα μέτρα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα και εξηνταέξι χιλιόμετρα δυτικά των Ιωαννίνων.

Αρχές Οκτώβρη περπατούσα στα στενά του Λυκαβηττού. Ύστερα από ώρα έφτασα στην πλατεία Κολωνακίου, την διέσχισα βιαστικά και βρέθηκα στον νεόκοπο Εθνικό Κήπο. Περνώντας απέξω από το Μουσείο Μπενάκη, είδα την τεράστια αφίσα της Εκθεσης που επιμελήθηκε η Εμπορική Τράπεζα με τους πίνακες του Θεόφιλου.

Τα περισσότερα από τα έργα αυτά έχουν επανειλημμένα εκτεθεί σε δημόσια και ιδιωτικά μουσεία και τα έχουμε κατά κόρον αποθαυμάσει. Ο νους μου όμως εμένα, μελετώντας τις καμπύλες και τους υπέροχους χρωματισμούς των έργων του Θεόφιλου, διέσχισε τις λαμπρές αίθουσες του μουσειακού χώρου κι έφτασε πολύ μακριά, σ' ένα αφιέρωμα που είχα διαβάσει στο περιοδικό ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ, της 4^{ης} Ιανουαρίου του 1990. Μιλούσε για την ωραία περιπέτεια τριών πινάκων του Θεόφιλου, εντελώς άγνωστων στους κύκλους των ιστορικών, μελετητών της Τέχνης και οι οποίοι βρέθηκαν ύστερα από πολλά χρόνια στην κατοχή των χωριανών του Λια.

Και καθώς έμαθα πως οι πίνακες αυτοί ξεκίνησαν την περιπέτειά τους από ένα σοκάκι της πόλης του Βόλου, πληροφορήθηκα ότι μια οικογένεια του Βόλου, που είχε μεταναστεύσει εκεί από τον Λια της Θεσπρωτίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα είχε στην κατοχή της αυτούς τους τρεις πίνακες – αγιογραφίες. Πώς κι έφτασαν αυτές οι αγιογραφίες στα

χέρια αυτών των ανθρώπων, θα μου πείτε. Ο αγαθός νοικοκύρης κι η φαμελιά του που κατάγονταν από το Λια και ζούσε στο Βόλο νοικιάζοντας δωμάτια στο σπιτικό τους για μπεκιάρηδες και φιλοξενώντας τον αλαφρόμυαλο ζωγράφο της Μυτιλήνης σε ένα από αυτά τα δωμάτια, έγινε αποδέκτης ενός ανεκτίμητου για την εποχή δώρου. Σε ανταπόδοση δηλαδή εκείνης της μικρής ευεργεσίας και καλοσύνης των ανθρώπων αυτών απέναντί του, ο λαϊκός ζωγράφος φιλοτέχνησε επιτόπου και τους δώρισε διάφορους πίνακες με αγίους, που τους ζωγράφισε όπως τού έκανε κέφι.

Οι αγιογραφίες αυτές που βρέθηκαν από το 1920 στο Λια της Θεσπρωτίας, δώρο της οικογένειας του νοικοκύρη, με το όνομα **Τσιλιβίδης**, στο χωριό του, φυλάχτηκαν με επιμέλεια και αγάπη από τους ντόπιους και υπάρχουν έτσι αλώβητες, μέχρι σήμερα, κρυμμένες στα κατάβαθα των εσοχών κάποιας εκκλήσις. Δυστυχώς αφώτιστες, υγρές και ασυντήρητες.

Υστερα από αυτό βάλθηκα να ερευνώ τους χάρτες και τα βιβλία της περιοχής, για να ιδώ σε πόση απόσταση βρίσκεται ο Λιας και πού είναι ζουφωμένος. Έτσι έμαθα

πως το χωριό αυτό της ορεινής Θεσπρωτίας καλύπτεται από τις βράχινες ορθοπλαγιές της Μουργκάνας κι ότι από εκεί ξεκινάει και το μονοπάτι για την κορυφή, την περίφημη «**1.806**», σημείο όπου παίχτηκαν κατά καιρούς διάφορα δραματικά επεισόδια από τη νεότερη πολεμική ιστορία της Ελλάδας. Τέλος έμαθα πως από το χωριό αυτό κατάγεται κι ο ελληνοαμερικανός συγγραφέας και δημοσιογράφος των NEW YORK TIMES, με την αμφιλεγόμενη προσωπικότητα, Νίκος Γκατζογιάννης.

Για τους περισσότερους χρειάζεται πυξίδα και λεπτομερής αναφορά για τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει κανείς, για να φτάσει ως το Λια.

Φεύγοντας από τα Γιάννινα, παίρνουμε τον παλιό δρόμο που οδηγεί στην Ηγουμενίτσα. Σε 42 χιλιόμετρα βρισκόμαστε στο κεφαλοχώρι Βροσίνα. Στρίβουμε λίγο πριν μπούμε στο χωριό δεξιά και περνούμε την ωραία γέφυρα του Καλαμά. Αμέσως μετά τη γέφυρα ξαναστρίβουμε δεξιά και μπαίνουμε σε αραιό δάσος βελανιδιάς. Συνάμα από εδώ αρχίζει η επικράτεια των δεκαέξι χωριών της Μουργκάνας.

Μια παρέκβαση όμως, στην αδρή περιγραφή της διαδρομής, θεωρώ πως είναι

Απέναντι: Η οξυγώνια και τόσο χαρακτηριστική κορυφή της «Κρανύλας» μοιάζει ν' αναδύεται μέσα από τις ομίχλες του πρωινού. Επάνω: Ορεινή Θεσπρωτία. Φύση πλούσια, πληθωρική και ανάμεσά της αραιόσπαρτοι οικισμοί, το «Μπαμπούρι» κι ο «Τσαμαντάς».

αναγκαία. Η παρέκβαση έχει να κάνει με την αφήγηση ενός μεγάλου ποιητή, του **Λόρδου Βύρωνα**, που περιηγήθηκε τον τόπο κι έγραψε τούτα δω τα λόγια αντικρίζοντας τα βουνά της Μουργκάνας, όπως τα παραθέτει ο Π. Αραβαντινός στο βιβλίο του «Χρονογραφία της Ηπείρου», μια έκδοση του 1856: «Βορειοδυτικά των Ιωαννίνων, μετά τον Καλαμά, στο ύψος της Βροσίνας, αρχίζει η περιοχή της Μουργκάνας. Περνώντας τη γέφυρα Βροσίνας βρίσκουμε τη Ραβενή (πιθανή θέση της Αρχαίας Πόλης των Ευρυμενών). Περνάμε τη Λεπτοκαρυά και μετά ένα πανέμορφο δάσος, για να φτάσουμε στις πηγές της Λαγκάβιστας, πριν πάρουμε την ανηφόρα για τη Λίστα».

Το τοπίο αλλάζει, καθώς ο δρόμος ελίσσεται μες από βελανιδιές και χαμηλή βλάστηση.

Σύντομα βγαίνουμε στη διασταύρωση για τη Λεπτοκαρυά την οποία αφήνουμε δεξιά μας κι ανηφορίζουμε προς την Καλλιθέα. Διασχίζουμε μια μεγάλη ράχη, στην οποία άλλωστε είναι χτισμένο αυτό το ωραίο χωριό

κι αμέσως κατηφορίζουμε με αλλεπάλλυλες ομαλές στροφές για να καταλήξουμε σε ένα από τα ωραιότερα τοπία της Ηπείρου. Το παραποτάμιο δάσος της Λαγκάβιστας, το οποίο διασχίζει ο **Καλπακιώτικος**, παραπόταμος του Καλαμά, μια από τις τρεις πολύ σημαντικές λεκάνες απορροής του ποταμού που δημιουργούν ύστερα σε πεδινά εδάφη το μεγάλο και σπουδαίο δέλτα του **Καλαμά**.

Είναι αρχές του Οκτώβρη κι έχει προηγηθεί μια από κείνες τις πολύ δυνατές και παρατεταμένες βροχές, η οποία, στερεύοντας τις κάνουλες τ' ουρανού, φώτισε μ' ένα αστραποβόλο γενεσιουργό φως τα πέρατα του ορίζοντα και μας τύφλωσε με τη λάμψη και την ονειρική του στόφα, εκεί κατά το δειλινό. Η ξαφνική λιακάδα πιτσίλισε τις πλαγιές και τον ορίζοντα της Μουργκάνας με κείνες τις χρυσαφίες αναλαμπές γεμίζοντας με κλωροκίτρινες ντάλιες τον ουρανό, απ' αυτές που εξωραίζουν τα φθινοπωρινά απογέματα και μας χαρίζουν μιαν απίστευτη λαμπράδα κι ευωχία λίγο πριν το χειμώνα.

Επάνω: Ορεινή Θεσπρωτία. Φύση πλούσια, πληθωρική και ανάμεσά της αραιόσπαρτοι οικισμοί, το «Μπαμπούρι» κι ο «Τσαμαντάς». Απέναντι: Η πέτρινη εκκλησιά της Αγ. Παρασκευής, χτισμένη το 1920 με δαπάνη του Χρήστου Τσιληβίδη.

Τα βουνά λασκάρησαν από τις βάσεις τους κι έγιναν ένα με τα ουρανοθέμελα, καθώς τα σύννεφα πυρπολούσαν δραματικά το αέτωμα της πλάσης εισάγοντας το όνειρο στη θύρα του επιστητού.

Προσγειωθήκαμε όμως παίρνοντας τον ανήφορο. Ανεβαίνοντας διασχίζαμε λεκάνες από μεσογειακούς θαμνώνες, με διάσπαρτα πουρνάρια, φιλλύκια και κουμαριές. Ψηλότερα συναντήσαμε γάβρους και φράξους και αραιές συστάδες από ώριμα δέντρα βελανιδιάς.

Σε μια χαρακτηριστική στροφή υπάρχει η σχετική πινακίδα της αρχαιολογίας που δείχνει ένα δρόμο κατηφορικό, πίσω από τον οποίο κρύβεται το Κεφαλοχώρι (πρώην Γλούστα), στην οποία βρέθηκε ένας καταπληκτικός κιβωτιδόσχημος τάφος το 1993, γεμάτος από αξιόλογα κτερίσματα της Ελληνιστικής εποχής.

Η περιοχή της Μουργκάνας είχε σημαντική οχύρωση από την εποχή του Πύρρου και γι αυτό ο ρωμαίος ύπατος Αιμίλιος Παύλος ισοπέδωσε όλους αυτούς τους

σημαντικούς κι ανεπτυγμένους οικισμούς, περί το 168 π.Χ.

Μετά την αναγνώριση του φυσικού και ιστορικού πλαισίου της περιοχής προσεγγίζουμε το αρχοντοχώρι της Λίστας. Το διασχίσαμε και βγήκαμε στο ανοιχτό μέτωπο της Μουργκάνας. Θέλουμε επτά χιλιόμετρα ακόμη για να μυρίσουμε τα πρώτα περιβόλια του Λια.

Φτάνουμε επτά η ώρα στον ξενώνα που βρίσκεται στην ακρινή μεν, αλλά «κεντρική», όπως θεωρείται εδώ, πλατεία του Λια. Αντικρίζουμε μιαν ωραία πλακόστρωτη πλατεία με την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής στην άκρη, τον δίκορμο πλάτανο και τον ωραίο ξενώνα με τα επτά του δωμάτια που τον έχτισε με δικές του δαπάνες ο προαναφερόμενος ελληνοαμερικανός δημοσιογράφος Νίκος Γκατζογιάννης.

Ο **Θεόφιλος** κι η **Αννα** που έχουν φτάσει εν τω μεταξύ από Θεσσαλονίκη ένα τέταρτο πριν από μας, που ερχόμαστε από το Βόλο, μας υποδέχονται σαν πιο “παλιοί” στην περιοχή.

Όλους μάζ υποδέχονται ο **Ηλίας** και η **Λίτσα**, δύο νέοι άνθρωποι που εγκατέλειψαν την ανθρωποβόρα Αθήνα για να εγκατασταθούν εδώ προσφέροντας τις υπηρεσίες ενός καλού ξενώνα στην ακρινή αυτή περιοχή της Θεσπρωτίας.

Ξυπνώντας πολύ πρωί μας περιμένει η κατάστρωση ενός πολυσιχιδούς προγράμματος. Να εξασφαλίσουμε πρώτα την πρόσβαση στις εικόνες του Θεόφιλου κι αμέσως μετά ν' ανηφορίσουμε για τη βουνοσειρά της Μουργκάνας. Και τέλος να βρούμε τους ανθρώπους εκείνους που θ' ανοίξουν το στόμα τους για ν' αφουγγραστούμε την περιπέτεια της Ελένης...

Κοιτάζοντας από το παράθυρο την απέραντη σκόνη των σύννεφων που διαλύει τις πλαγιές και τις ξανασυνθέτει, αφήνοντας ένα ανελέητο φως να ξετρυπώνει με θαυματουργό τρόπο από τις βουνογραμμές και τα διάκενα, ξεχωρίζουμε την κορφή της **Βελούνας**, τον πανέμορφο κωνικό **Κροκύλα** και το **Φαρμακοβούνι**, τα τελευταία βουνά της ελληνικής επικράτειας, πάνω από τη **Σαγιάδα**.

Πάνω σ' αυτά τα κακοτράχαλα βουνά περπάτησε κι ήρθε ως εδώ, στα πανωχώρια της Μουργκάνας, τον Ιούνιο του **1779** ο κοσμοκάλγερος του έθνους, ο **Κοσμάς ο Αιτωλός** που σύναξε χιλιάδες ανθρώπους για ν' ακούσουν

Απέναντι και επάνω: Η ευρύχωρη και φωτεινή σάλα καθιστικού και εστίασης με το τεράστιο κεντρικό τζάκι. Ματσόκια μυρωδάτης ρίγανης από τα γύρω ορεινά.

τα φλογερά του μηνύματα. Έτσι το φρόνημα των κατοίκων παρέμεινε ψηλό κι ο τόπος τους ακατάβλητος. Δύο υπήρξαν άλλωστε και οι λόγοι που έμεινε ακυρίευτη η περιοχή της Μουργκάνας στα χρόνια της τουρκοκρατίας: ο ένας ήταν το απροσπέλαστο του βουνού λόγω της διαμόρφωσης του ορεινού εδάφους και ο άλλος το ανυπόταχτο των κατοίκων. Έτσι διατηρήθηκε αλώβητος ο τόπος τούτος και το σημαντικότερο διατήρησε την καθαρότητα της γλωσσικής του έκφρασης. Όμως τα χωριά της Μουργκάνας αποδείχτηκαν και πολεμικότατα και για το λόγο αυτό θέλησε να τα προσεταιρισθεί κι ο Αλή-Πασάς στον αγώνα του κατά της

επέκτασης της Τσαμουριάς.

Παίρνουμε πρωινό στην ωραία αίθουσα του ξενώνα δίπλα από το τεράστιο κεντρικό εναέριο τζάκι, ενώ ταυτόχρονα ανακαλύπτουμε, ανάμεσα από υφαντά και κιλίμια τις επιτείχιες δημοσιογραφικές αναφορές τόσο στα έργα του Γκατζογιάννη όσο και στα διάφορα έντυπα που προβάλλουν την ιστορία και το φυσικό πλαίσιο της Μουργκάνας. Αλλά και πολλά όμορφα χαλκώματα στολίζουν τους τοίχους του ξενώνα, αφού στην περιοχή ευδοκίμησαν οι καλαιτζήδες, οι γανωτήδες κι οι χαλκουργοί. Από ένα πλεχτό ξύλινο σκαλέτο κρέμονται ματσόκια φρέσκια ρίγανη.

Μας είπαν ότι ο παπάς του χωριού θα λειτουργήσει, παρότι Σάββατο, δίπλα στην Αγία Παρασκευή κι ότι αυτός κατέχει τα κλειδιά από την κρύπτη, όπου φυλάσσονται οι εικόνες του Θεόφιλου

Καθυστερούμε την ανάβαση στο βουνό για να τελειώσει τη λειτουργία ο **παπα-Προκόπης**. Ταυτόχρονα μπαίνουμε στην εκκλησία που έχτισε ο **Χρῆστος Τσιληβίδης** το **1920**, όπως φαίνεται και από ένα εντοιχισμένο μαρμάρινο θυρεό. Η εκκλησία έχει εξωνάρθηκα και μέσα όχι σπουδαίο τέμπλο αλλά ωραίο λακαριστό ξύλινο ταβάνι και όμοιο γυναικωνίτη. Ο ψάλτης που ακούγεται είναι θηλυκού γένους και το εκκλησίασμα αποτελείται από δυό γυναίκες του χωριού.

Η λειτουργία τελειώνει, ο παπάς με την ψάλτισα έρχονται στον ξενώνα για καφέ, κάνουμε τις συστάσεις. Μπαίνουμε στο ψητό και ζητάμε την άδεια του να δούμε το Θεόφιλο. Εκείνος, θες πονηρευμένος, θες προκατειλημμένος για τέτοιες απαιτήσεις, μεταθέτει την ευθύνη στη δικαιοδοσία της προεδρίνας. Μας δίνει το τηλέφωνό της κι εξαφανίζεται.

Φοβούμαστε πως δεν θα βγάλουμε άκρη κι αποφασίζουμε να φύγουμε για το βουνό

μεταθέτοντας χρονικά την προσέγγιση των εικόνων του Θεόφιλου.

Προορισμός μας η κορυφή της Μουργκάνας, η περίφημη «**1.806**», που βρίσκεται στην αιχμή των συνόρων με την Αλβανία. Μουργκάνα είναι το παλιό όνομα των βουνών του **Τσαμαντά**. Σήμερα λέγεται και **Μαυροβούνι**. “Μούργκα” όμως στα αλβανικά σημαίνει λιβάδι. Γι αυτό και ολόκληρο το ορεινό πεδίο της Μουργκάνας είναι ένα εκτεταμένο γυμνό υποαλπικό λιβάδι. Και μόνο στα μεσαία και κατώτερα στρώματα είναι σπαρμένο από βελανιδιές και θαμνώδεις κέδρους.

Ξεκινάμε μεσ’ από το Λια, από τη στροφή του δρόμου, εκεί όπου στις ανθισμένες βατιές είναι τοποθετημένη η δημοτική πινακίδα «**Οδός Ελένης Γκατζογιάννη**». Ύστερα από μερικές στροφές τελειώνουν τα εγκαταλειμμένα σπίτια και φτάνουμε στο ακρινότερο κονάκι του Λια, το ονομαστό σπίτι της οικογένειας Γκατζογιάννη, που από τα σηρίδια του έχει ξανακτισθεί και διαμένει ο δημοσιογράφος με την οικογένειά του, όταν έρχεται από την Αμερική.

Εδώ, σύμφωνα με τις μαρτυρίες πολλών κατοίκων του χωριού και τη διάστρωση του μύθου από τον ίδιο το συγγραφέα, εκτυλίχτηκαν

Απέναντι: Ο Λιας, όπως και οι γειτονικοί οικισμοί, περιβάλλονται από ορεινό ανάγλυφο που με τις πρωινές ομίχλες δημιουργεί εικόνες συναρπαστικές.

Επάνω: Το ακρινό κονάκι του Λιά, το ονομαστό σπίτι της οικογένειας Γκατζογιάννη.

οι τελευταίες ζοφερές σκηνές του δράματος της οικογένειας, με τον περιορισμό, την ανάκριση, τη δίκη, την καταδίκη και το θάνατο της Ελένης Γκατζογιάννη.

Η Ελένη, ζώντας στο τελευταίο σπίτι κάτω από τα υψώματα της Μουργκάνας και λίγα μέτρα πριν από το έδαφος της Αλβανίας και θέλοντας να διασφαλίσει, σε κείνη τη δραματική περίοδο του Εμφυλίου, τη σωτηρία των πέντε παιδιών της, τα φυγάδευσε κι ύστερα αρνήθηκε να τα καταδώσει για να μετακινηθούν στο εσωτερικό της γείτονος χώρας... Γι αυτό και πλήρωσε με τη ζωή της την άρνηση και την ανυπακοή της να συνεργήσει στις εντολές των πολιτοφυλάκων.

Το βιβλίο που έγραψε ο γιος της, ένα από τα παιδιά που σώθηκαν από κείνο το παιδομάζωμα, αναφέρεται στις έρευνες που έκανε κατά τη δεκαετία του ογδόντα να βρει τους φονιάδες της μάνας του και να μάθει από πρώτο χέρι τους λόγους και τις αιτίες που τους οδήγησαν στην

πράξη αυτή.

Απόλυτη σιωπή επικρατεί σήμερα, ύστερα από τόσες δεκαετίες συμφορών στην γειτονιά αυτή του Λια, που ταλανίστηκε από τις διαρκείς παρενοχλήσεις τόσο των αλβανοτσάμηδων, όσο και των διάφορων κατακτητών που λυμαίνονταν όλη την περιοχή της Μουργκάνας ως κάτω την Παραμυθιά.

Καθώς ανηφορίζουμε, σε ένα αντέρεισμα του βουνού ακριβώς απέναντί μας, βλέπω να υψώνεται ένας παράξενος λόφος που στην κορφή του είχε κτιστεί τον 3^ο αιώνα π.Χ. το παλιό κάστρο της περιοχής, από το οποίο σώζονται σήμερα ελάχιστα πεσμένα ερείπια. Είναι τόσο άπαρτος ο λόφος που μας είναι αδύνατον να τον προσεγγίσουμε...

Σε λίγο φτάνουμε στη μεγάλη λάκα όπου ως φαίνεται έκλεισε ο κύκλος του δράματος με τον τουφεκισμό των κρατουμένων -και της μάνας του συγγραφέα- τον Αύγουστο του 1948.

Επάνω: Ανηφορίζοντας στις ήπιες ράχες της Μουργκάνας.

Απέναντι: *Macrolepota procera*. Μια φυσική ομπρέλλα απαράμιλλης ομορφιάς.

Πριν όμως φτάσουμε στη μαρτυρική λάκα, περνάμε από ένα εγκαταλειμμένο στρατιωτικό φυλάκιο κι αμέσως μετά κωνόμαστε σε μια παραδεισένια ρεματιά που έχει ένα διπλό όχτωμα, μες στο οποίο κελαρύζουν ευτυχισμένα τα τρεχούμενα νάματα της Μουργκάνας. Ύστερα ανηφορίζουμε από δύσβατο τροχαλόδρομο, που ωστόσο οφείλουμε να ομολογήσουμε, ότι σχεδόν αμέσως μετά τις κατολισθήσεις από τη νεροποντή ξαναστρώθηκε από τα οδοποιητικά του Δήμου. Διασταυρωνόμαστε με πάρα πολλούς κυνηγούς που αλωνίζουν τις έρπρες γυμνές πλαγιές δίνοντάς μας την εντύπωση πως βρισκόμαστε σε βουνίσιο πανηγύρι τ' Αϊ-Λια. Δεξιά μας ωστόσο φεύγει ένας έντονα ανηφορικός δρόμος που καταλήγει ύστερα από πεντακόσια μέτρα στον Προφήτη Ηλία, στην κόψη του λόφου που ορθώνεται πάνω από το Λια.

Αφήνουμε το αμάξι σε ένα φυσικό πλάτωμα του δρόμου και παίρνουμε το ασαφές-αρχικά- μονοπάτι της πλαγιάς.

Μπροστά μας διαγράφονται δύο ομαλές και καμπύλες κορυφές, το **Σκπτάρι (1.400 μ.)** και το **Τσεροβέτσι (1.190 μ.)**. Τις αφήνουμε δεξιά μας κι αριστερά του δρόμου βυθιζόμαστε σε χαρακτηριστικές γιδόστρατες που οδηγούν μεσ' από αλληπάλληλες γήινες πτυχώσεις στην κορυφογραμμή της Μουργκάνας, η οποία ξεχωρίζει στο βάθος πάνω σε μια ομαλή επίπεδη έξαρση.

Γύρω μας σκορπίζονται ασβεστολιθικές πέτρες, θαμνώδη κέδρα, αλλά και ευωδιές από φασκόμυλο και ρίγανη. Πέφτουμε πάνω σε όμορφα κορμάκια μανιταριών του είδους *Macrolepota procera*, που κρύβονται κάτω από σκεπαστούς θάμνους σαν μικρά λευκόφαια κεφαλάκια.

Ύστερα από κάμποση περιπλάνηση στα λιβαδερά αυτά ραχώματα της Μουργκάνας ξαναβγαίνουμε στο δρόμο, τον οποίο ακολουθούμε για ένα τέταρτο, ωστόσο φτάσουμε σε ένα ανοιχτό πλάτωμα, από το οποίο ξεκινάει το τελικό μονοπάτι για τις κορυφές της Μουργκάνας.

Σκαρφαλώνουμε στα δεξιά του δρόμου, αναζητώντας τα ίχνη από το ευδιάκριτο μονοπάτι που θα μας συντροφέψει για τρία τέταρτα της ώρας, έως την κορυφή. Το ιδιαίτερο και σημαντικό, από την άποψη του θεάματος, έρχεται αμέσως μετά το πρώτο σκαρφάλωμα, το οποίο μας βγάξει σε ένα εντυπωσιακό διάσελο, από το οποίο βυθίζουμε το βλέμμα και την άπληστη ψυχή μας στα βάθη της τεράστιας λεκάνης του Αώου και των πεδιάδων της Αλβανικής ενδοχώρας. Εννοείται πως βρισκόμαστε σε υψόμετρο μεγάλο (γύρω στα 1.600 μέτρα), από το οποίο το βλέμμα ταξιδεύει αλύμαντο και απλανές - ανεπιρέαστο από βουνίσσιες κοιλότρες και εξάρσεις.

Συνεχίζουμε την ομαλή και ήπια ανάβαση με προορισμό την πρώτη κορυφή που συναντούμε, την Ανώνυμη «**1.744**». Το μονοπάτι περνάει ελάχιστα κάτω από την κορυφή και, καθώς έχουμε επανειλημμένα βγει σε συναρπαστικά μπαλκόνια αλλεπάλληλων αυχένων, αποθαυμάζουμε τη θέα των βουνών της ελληνικής και αλβανικής Ηπείρου, με όλες τις πεδινές μορφολογίες και τα υδάτινα καμώματά. Μετά το μονοπάτι προωθείται από την αριστερή πάντα της Μουργκάνας, αφήνοντας στα δεξιά του την απότομη και δύσβατη

ορθοπλαγιά, η οποία χύνεται στο αλβανικό έδαφος με πολύ μεγάλες και απότομες κλίσεις.

Δεν αργούμε να βρεθούμε στη βάση της κύριας κορυφής της Μουργκάνας, η οποία σηματοδοτείται από ένα διπλό τοιμεντένιο κολωνάκι (το ένα ως ένδειξη κορυφής και το άλλο ως ένδειξη συνοριακής γραμμής) κι ένα τεράστιο σιδερένιο κιλλίβαντα, που μας είναι άγνωστο για ποιο λόγο τοποθετήθηκε και τι σκοπό εξυπηρετούσε.

Ασφαλώς και είναι περιττό να δώσουμε με λόγια την εικόνα της κορυφής εδώ πάνω στο ουράνιο δώμα της Μουργκάνας...

Η κοιλάδα του **Πωγωνίου**, τα βουνά της **Νεμέρτσικας** και της **Γκαμής**, αλλά και πολλά αλβανικά βουνά, καθώς και πλήθος ποτάμια που διασχίζουν τα χαμηλά κοιλώματα των δύο χωρών είναι το πρώτο σκέλος των θαυμάτων που μεριζόμαστε. Το δεύτερο είναι η εκπληκτική και εναρμονισμένη με το χρόνο εναλλαγή των καιρικών βιωμάτων, αφού μέσα σε μισή ώρα, κάτω από ένα καθεστώς πλήρους άπνοιας, ο καιρός και οι ουρανοί άλλαξαν πέντε φορές φορέςματα και από τη μολυβένια στόφα της ομίχλης περνούσαμε στην εκλαμπρότατη υπεραξία της λιακάδας κι ύστερα στις επιθέσεις, μια της ψιχάλας και μια των δυνατών πλιακών ακτινοβολιών.

Απέναντι: Στην κορυφή της Μουργκάνας, με το τσιμεντένιο κολωνάκι της Γ.Υ.Σ. και την πυραμίδα της συνοριακής γραμμής. Επάνω: Αναμνηστική φωτογραφία της συντροφιάς στην κορυφή "1806" της Μουργκάνας, απαραίτητη για την τροφή των αναμνήσεών μας στο μέλλον.

Ολόγυρα από την κορυφή το έδαφος είναι στιγματισμένο από αλληπάλληλες σκαμμένες οχυρώσεις, θέσεις πολυβολείων και χαρακώματα. Υπολείμματα από οπλισμό, είδη διατροφής και κάλυκες είναι παραχωμένα κάτω από τις πέτρες που ορθώθηκαν για να αποτελέσουν τείχη αμυντικά. Και τώρα κείτονται όλες σε σωρούς και ερείπια.

Στην απέναντι αμβλυγώνια πυραμίδα έχουμε την ψευδαίσθηση ότι ανήκει η ψηλότερη κορυφή της Μουργκάνας. Αλλά εξαπατιόμαστε. Δοκιμάζουμε όμως με ένα πεντάλεπτο περπάτημα να την προσεγγίσουμε και διαπιστώνουμε πως είναι κατά τι χαμηλότερη. Επανερχόμαστε στην κύρια κορυφή, όπου αναδιφούμε τα ερείπια, τις χούνες και τα κολωνάκια. Στην πυραμίδα των συνόρων είναι ευδιάκριτο το «**A**» της αλβανικής πλευράς ενώ από τη νότια πλευρά της Ελλάδας έχει ξεθωριάσει το «**E**».

Από δω πάνω αγναντεύουμε επίσης κι όλο το σκηνικό της ιστορικής διαδρομής της περιοχής.

Τους θρυλικούς αγώνες των Ηπειρωτών να αντισταθούν στην άλωση της πατρίδας τους από τους Σλάβους που πρωτοκατέβηκαν πίσω από τα βουνά της Ιλλυρίας, τον 6^ο αιώνα, αλλά και από τους εξισλαμισμένους Έλληνες που κατοίκησαν την Τσαμουριά και βάλθηκαν με πονηρό τρόπο κατά την διάρκεια του 19^ο αιώνα να εξωθήσουν τους ντόπιους και να καταλάβουν τη Μουργκάνα κι ολόκληρη την περιοχή των Φιλιατών.

Είναι τέτοια η ομορφιά του ορεινού αυτού πεδίου που μας αναγκάζει ν' αφουγγραστούμε και πάλι το λόγο του Λόρδου Βύρωνα, για την περιοχή:

«Κι όμως δεν αξίζουν τίποτε μπροστά σε ορισμένες περιοχές της Ιλλυρίας και της Ηπείρου, όπου μέρη χωρίς όνομα και ποταμοί που δεν βρίσκονται σε κανένα χάρτη, είναι πιθανό να θεωρηθούν κάποτε σημαντικότερα, για την πέννα και το μολύβι, από ότι η στεγνή τάφος του Ιλισού και τα έλη της Βοιωτίας...».

Από τα ύψη της Μουργκάνας ο ορίζοντας σε Ελλάδα και Αλβανία.
Αδύνατον να ξεχωρίσει κανείς τα σύνορά τους.

Επιστρέφοντας ο καιρός μας κάνει τη χάρη να ανοίξει κι ένα ακόμη παράθυρο στη μακρινή θέαση του Ιονίου και να δούμε μες από μίαν υπέροχη διαύγεια το μακρύ σώμα της Κέρκυρας, καθώς και το μικρούλι στίγμα δίπλα της των Παξών.

Ξαφνικά πέφτουμε σ' ένα μανιταρότοπο, τον οποίο εντοπίζει η Άννα. Τον προσεγγίζουμε και γεμίζουμε τα σακούλια μας με πλήθος φρέσκες μακρολεπιότες.

Στο Λια, όταν φτάνουμε, επικρατεί μια ατμόσφαιρα νωχέλειας, με φυλλοπτώσεις, γλυκιά μελαγχολία και θαλπωρή που πλανιέται αστέρευτη γύρω απ' την πλατεία.

Η Λίτσα αγνοεί πώς μαγειρεύονται τα

μανιτάρια κι αναλαμβάνει η **Νίκη** να τα επεξεργαστεί μέχρι το πιάτο μας. Το τσίπουρο που τα συνοδεύει είναι προϊόν τοπικό, άριστης ποιότητας και γεύσης κι έτσι κάτω από τον πλάτανο της Αγίας Παρασκευής που είναι στρωμένος μ' ένα χαλί από πολύχρωμα φύλλα και συνοδεία μιας ανεπαίσθητης ελκυστικής ψιχάλας γευόμαστε τους ωραίους ανέξοδους καρπούς της γης και το νέκταρ των θεών της Μουργκάνας.

Το απόγεμα κυλάει με καφέ και κουβε-ντούλα, ενώ το ενδιαφέρον μας εστιάζεται πλέον στη στρατηγική που θα καταστρώσουμε, ώστε να μπορέσουμε να δούμε τους πίνακες του Θεόφιλου.

Έτσι ενώ τριγυρίζουμε στα σοκάκια του χωριού αναζητώντας το μίτο από τη χορεία των ιστορικών γεγονότων που στιγμάτισαν την περιοχή, διακρίνουμε τρία κορίτσια ηλικίας από...70 μέχρι 80 χρόνων να κάθονται στα παγκάκια της παιδικής χαράς και να κουτσομπολεύουν. Τα πλησιάζουμε και παίρνουμε την αναπάντεχη πληροφορία πως η **Ντίνα η Πέτσι**, η «προεδρίνα», έχει το κλειδί της εκκλησίας που φυλάσσονται οι αγιογραφίες του Θεόφιλου κι ότι πρέπει να πάμε τώρα αν θέλουμε να την πετύχουμε, γιατί αύριο φεύγει για την Κέρκυρα.

Το σπίτι της «προεδρίνας» βρίσκεται

στην άλλη άκρη του χωριού, στην έξοδο προς το Μπαμπούρι, «απέναντι από το σπίτι με τα λουλούδια»... Η απόσταση είναι ενάμιση χιλιόμετρο και αφού διασχίσουμε ολόκληρο σχεδόν το χωριό βρισκόμαστε σε ένα μοναχικό σπίτι κάτω από το δρόμο, που διαμένει η «προεδρίνα».

Μας υποδέχεται με καλοσύνη, ζεστασιά και ευγένεια, πολύ ιδιαίτερη, είν' αλήθεια, και μας γνωρίζει το σύζυγό της, τον **Ανδρέα Πέτσι**, ένα συμπαθητικό, καλοστεκούμενο και ομιλητικότατο Λειώτη, ο οποίος μας ανοίγει την καρδιά του και μας αφηγείται ιστορίες από την περιοχή και τον Εμφύλιο.

Είναι συνομήλικος και παιδικός φίλος του Νίκου Γκατζογιάννη, τόσο φίλος μάλιστα που ψες το μεσημέρι στο σπίτι του, έξω στην πανέμορφη αυλή του έγινε το προγαμιαίο γλέντι της κόρης του Γκατζογιάννη, της Ελένης, που μεθαύριο παντρεύεται στην Κέρκυρα τον εκλεκτό της, ένα συμπαθητικότατο Ανδαλουσιάνο.

Λίγο ήθελε και οι ιστορίες του μπαρμπα-Αντρέα να μας αποστραγγίσουν από το στόχο μας και να μας κάνουν να ξεχάσουμε το σκοπό της επίσκεψης στο σπίτι του. Είναι αλήθεια ότι ακούσαμε πολύ σοφές κι ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τον Εμφύλιο, καθόσον αφορά τουλάχιστον τη Μουργκάνα, όπως και κάποια επεισόδια από τη ζωή και το τέλος της «Ελένης».

Όταν θέσαμε όμως την επιθυμία μας να δούμε τις εικόνες του Θεόφιλου, η «προεδρίνα» δίχως να το λεπτολογήσει ούτε να μεμψιμοιρήσει, επιδοκίμασε και μας κάλεσε να απευθυνθούμε στον παπά.

Έτσι όμως καταλάβαμε ότι οι άνθρωποι στο Λια έπαιζαν τον «παπά»...

Της εξηγήσαμε ότι ο παπάς ισχυρίζεται πως τα κλειδιά και την ευθύνη την έχει η ίδια και τότε η «προεδρίνα», χωρίς δεύτερη κουβέντα, τηλεφώνησε αμέσως του παπά και του έδωσε αυστηρές εντολές να μας εξυπηρετήσει...

Επομένως η Ντίνα η Πέτσι, η προεδρίνα, έλεγε την αλήθεια. Όμως από εδώ και κάτω άρχιζε ένα απίστευτο επεισόδιο σπαρταριστών διαλόγων – πιθανών λόγω της τηλεφωνίας - ανάμεσα στην προεδρίνα και τον παπά.

Ούτε λίγο ούτε πολύ η προεδρίνα κάλεσε τον παπά να συμμορφωθεί με την εντολή της. Εκείνος θέλοντας να φέρει προσκόμματα στην εξυπηρέτησή μας διερωτήθηκε πώς θα καταφέρει να απεγκλωβίσει τους πίνακες από το μπουντρούμι που ήταν κλεισμένοι. Και τότε η προεδρίνα του απάντησε με φυσικότατο ύφος ότι πρώι-πρωί θα του έχει στην πόρτα του σπιτιού της -και νάρθει να τα πάρει, πριν από τον όρθρο-έναν κασμά κι ένα κατσαβίδι. Αμέσως μετά τη λειτουργία ο παπάς θα έπρεπε να αποσφραγίσει, με τον κασμά και το κατσαβίδι, την καταπακτή και να βγάλει τους πίνακες στο Ιερό, για να τους δούμε...

Ευχαριστήσαμε την προεδρίνα, η οποία ήταν πράγματι πολύ δραστήρια και συνεπής, αφού το άλλο πρωί όλη η ομάδα του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΝΟΡΑΜΑΤΟΣ είμαστε σημειμένοι στα χωριστά (αντρικά και γυναικεία) στασίδια της Αγίας Τριάδας αναμένοντας το «Δι ευχών» του παπα-Προκόπη, για τα περαιτέρω.

Ο παπά-Προκόπης όμως πριν να σημαίνει το τέλος της λειτουργίας πήρε το λόγο και αφού πρώτα επιτίμησε άντρες και γυναίκες για την αθυροστομία και τους διαρκείς τους ψιθυρισμούς, τους ενημέρωσε πως στο εκκλησίασμα υπήρχε μια απόγονος των δωρητών των εικόνων του Θεόφιλου, στην οποία έπρεπε να βγάλει τις εικόνες και να τις επιδείξει. Έτσι έφευγε κι από κάθε ευθύνη για τυχόν ξεστράτισμα των εικόνων.

Μας έδωσε και το αντίδωρο κι ύστερα μας προέτρεψε να πάμε στο διπλανό καφενείο και να περιμένουμε. Ίσως ήταν η ώρα, για κείνον, ν' αρχίσει η μυστική διαδικασία της αποξήλωσης και του απεγκλωβισμού των επτασφράγιστων εικόνων.

Όταν ήρθε στο καφενείο μας ανήγγειλε, σχεδόν απολογούμενος, το γεγονός της «απελευθέρωσης» των εικόνων, οι οποίες είχαν στηθεί στο Ιερό, με τη σειρά, για τον εμβαπτισμό μας πλέον σε αυτές.

Με όση αγωνία μπορεί κάποιος να έχει προσεγγίζοντας ένα καταξιωμένο έργο Τέχνης, που εκπέμπει και μόνο με το όνομα του δημιουργού λάμπεις μαγείας και δέους, βηματίσαμε αργά-αργά προς το τέμπλο της εκκλησίας της Αγίας Τριάδας αναμένοντας την έκρηξη του θαυμασμού από χειλέων καρδιάς...

Κι εκεί μπροστά στο σωρό των άλλων αδιάφορων εικόνων που διακοσμούσαν το μέτωπο του ιερού τέμπλου, εμβαπτιστήκαμε στανάματα της χρυσόσκονης που έβγαινε απόφια και μυστήρια από τα τρία έργα του Θεόφιλου.

Ο **Άγιος Βασίλειος**, ο **Άγιος Παντελεήμων** (προσοχή στο τελικό **μί**) κι η δίζωνη εικόνα του **Απόστολου του Νέου** (από τον **Άγιο Λαυρέντιο του Πηλίου**) και του φουστανελά νεομάρτυρα **Γεώργιου των Ιωαννίνων** παρατάχθηκαν στη σειρά για να γλυκάνουν τα βλέμματα και την ψυχή μας από τη θεσπέσια ενατένιση των χρωμάτων, της βυζαντινής στόφας και της θεοφίλειας ρυθμολογίας των γραμμών.

Ο Θεόφιλος διακόσμησε κασέλες, πανιά, τοίχους, ταμπλάδες. Δεν άφησε κανένα κενό που να πέρασε από μπρος του και να μη τον προκαλέσει να το γεμίσει με μπογιές και να μη τα μπολιάσει με κείνη τη μυστήρια και θεοφόρα έκσταση που τον έπιανε να μπογιατίζει και να φιλοτεχνεί.

Τούτα τα έργα δεν ήταν συνηθισμένα. Ητανε βέβαια δύο μεγάλες εικόνες τέμπλου και μία μικρότερη εικονοστασίου. Οι δύο άγιοι ολόσωμοι προβάλλουν σε βαθύ γαλάζιο φόντο. Η μικρότερη παρουσιάζει τους δύο μικρούς αγίους να κρατάνε φύλλα δάφνης. Από τις μεγάλες ο μιν Άγιος Βασίλειος με το ένα χέρι ευλογεί ενώ με το άλλο βαστά το Ευαγγέλιο, ο δε Άγιος Παντελεήμων κραδαίνει ένα κιβωτίδιο και μια λαβίδα.

«*Τα μεγάλα μάτια, η καθαρότητα του προσώπου, η λεβεντιά κι η αρρενωπότητα του Αϊ-Γιώργη του Φουστανελά κι εκείνη η απίθανη ελευθερία της πινελιάς που μεταμορφώνει τα παπούτσια του Αγ. Βασιλείου σε απλό όμικρον*», λέει ο αείμνηστος βυζαντινολόγος **Δημήτρης Κωνσταντίος**, «*δεν αφήνουν περιθώρια για παραγνωρίσεις. Η τεχνική, η εκφραστικότητα των μορφών και η χρωματική αρμονία των έργων αυτών τα κάνουν να θεωρούνται από τα αριστουργήματά του*». Παρατηρώντας το πρόσωπο του Αγ. Παντελεήμονα αντιλαμβάνεται κανείς πόσο ανανεώνει ο Θεόφιλος «*την παράδοση της ανεκτίμητης βυζαντινής ζωγραφικής*», όπως γράφει ο **Γιάννης Τσαρούχης**.

Επάνω: Η Νίκη Τσιλιβίδου, απόγονος της οικογένειας Τσιλιβίδη, θαυμάζει με τον Κυριάκο Παπαγεωργίου την μικρή εικόνα με τους δυο αγίους. Κάτω: Η ιδιόχειρη υπογραφή του Θεόφιλου λέει τα πάντα στο κάτω μέρος της εικόνας

ΑΓΙΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΑΓΙΟΣ

ΠΑΝΤΕΛΕΙΜΩΝ

Επιγραφὴν
Παντελεῖμου
1914

Βγάζουμε τις εικόνες στο φως, έξω από το Ιερό, να πάρουν οξυγόνο που τόσο το έχουν ανάγκη. Τα χρώματα, θαρρείς και ξαναγεννιούνται, το σκούρο γίνεται μπλε κι οι καμπύλες στρογγυλεύουν. Ο ανεκτίμητος Θεόφιλος ξαναζεί εδώ, στην άκρη της Ηπείρου και ποιος θα τόλεγε και θα το πίστευε αυτό; Ακόμη δεν μπορώ να κωνέψω πώς τρεις πίνακες αμύθητης καλλιτεχνικής αξίας έχουν μπουντρομιαστεί και παραμένουν φυλακισμένοι στα ανήλιαγα θυλάκια καταπακτής μιας ακριτικής εκκλησίας και οι αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού (αλλά και η τοπική Εφορία των Βυζαντινών Αρχαιοτήτων) τις αγνοούν και κλείνουν τ' αυτιά τους, ενώ στην τεχνοβόρα Αθήνα γίνονται, με σοβαρές χρηματοδοτικές πιστώσεις, απίθανες εκθέσεις και ατέρμονες συζητήσεις, κριτικές και φιλοφρονήσεις διάφορων και αδιάφορων φιλοπαίγμωνων καλλιτεχνιζόντων...

Φωνάζουμε τον παπα-Προκόπη να πάρει τις εικόνες για να τις θυλακώσει στη μυστική τους κρύπτη. Είναι αλήθεια, πως από τότε που οι Λειώτες έμαθαν την αξία των τριών πινάκων που διαχειρίζονται, φοβούνται να το πουν και του παπά ακόμη...

Νιώθουμε όταν φεύγουμε, σα να επισκεφτήκαμε σε κάποια φυλακή ένα συγγενή μας. Κι ύστερα η συγκίνηση δε λείπει να μας αφήσει.

Δεν ξέρω αν είμαστε χαρούμενοι που συγκινηθήκαμε από την ψυχική μετάβαση στο θρησκευτικό δέος του Θεόφιλου ή λυπημένοι για τη μυστικοπάθεια των Λειωτών, αλλά σίγουρα νιώθουμε εγκλωβισμένοι σε μια υπερδιέγερση που θέλει κάτι πολύ δυνατό για να ισοροπήσει. Κι αυτό το δυνατό έρχεται αμέσως ύστερα από την εικονική ενατένιση της βυζαντινής τεχντροπίας του Θεόφιλου με τη διεισδυση που επιχειρούμε στην πλατεία της **Γκούρας**.

Σε ένα πλατανόδασο στη μέση του χωριού υπάρχει μια πινακίδα που οδηγεί με έντονα καταφορικό μονοπάτι μες από δασύφυλλη ρεματιά στη βρύση του Γκούρα, ένα έξοχο πέτρινο μνημείο χτισμένο με πελεκητή πέτρα το **1909** κι αναπλασμένο το **1987** από τον Γκατζογιάννη. Κοληπτός στην τοιχοποιία της βρύσης, ο περίφημος πλάτανος της Γκούρας κι ενσωματωμένος με αυτή,

αναδύει την πλουτοπαραγωγική του θεωρία με ένα ιδιαίτερο στόμφο, και θεωρείται δίκαια τοπικό φυσικό μνημείο, έχοντας μια περίμετρο **πάνω από δεκαπέντε μέτρα!** Ο **Θεόφιλος** -όχι πλέον ο ζωγράφος- ισχυρίζεται πως είναι ο δεύτερος με τη μεγαλύτερη περίμετρο στην Ελλάδα, ύστερα από τον πλάτανο του **Κηρέα** στην Εύβοια. Και δεν πρέπει να έχει άδικο. Πλην όμως ετούτος είναι πολύ εντυπωσιακότερος, αφού πλέκεται μέσα στα θεμέλια της ωραίας βρύσης και τραβάει ζωή από το άφθονο νερό που κυλάει κάτω στο ρέμα. Γύρω από την κατ' ευφημισμό πλατεία απλώνεται μια βλάστηση που όμοιά της δύσκολα συναντάμε μέσα σε κατοικημένο χωριό. Ένα πέτρινο γεφυράκι μας περνάει στην άλλη μεριά της ρεματιάς συνεχίζοντας τον περίπατο από το ίδιο έξοχο μονοπάτι που τελικά μας βγάζει σε άλλο σημείο του δρόμου, κάνοντας μια κυκλική πορεία μες από τη ρεματιά.

Παίρνουμε κατόπι τον ανηφορικό δρόμο για τον κοιμητηριακό ναό του **Αγίου Δημητρίου**. Είναι ένα όμορφο κτίσμα του **1903** στα ψηλώματα του χωριού που διαθέτει ωραία τοιχοποιία, με εξωνάρθηκα και αψίδες, κυπαρίσσια και μια ωραία εξωτερική τοιχογραφία του Αϊ-Δημήτρη.

Μεσημεριάζει. Κατηφορίζουμε για το Μπαμπούρι και λίγο μετά αφήνουμε το δρόμο που οδηγεί στον Τσαμαντά για να στρίψουμε αριστερά με κατεύθυνση τη Μονή του **Αϊ-Γιώργη** της **Καμίτσανης**. Γύρω από το μοναστήρι ξεπετάγονται υπερωριανόβιες βελανιδιές και πανύψηλα πουρνάρια. Στην αυλόθυρα μας καλωσορίζει ο καβαλλάρης άγιος με το κοντάρι του υψωμένο, ενώ στην υπέροχη γρασιδωτή αυλή του ακατοίκητου μοναστηριού σκορπίζονται πανέμορφες αγριομουριές. Το καταπληκτικό αρχιτεκτόνημα του καθολικού, που σώζεται ακέραιο, είναι έργο του **1773** και διαθέτει τρούλλο και στέγη πλακοσκέπαστη. Είναι θαύμασια μονή που στέκει ατόφια μπρος από τον δίκλωνο ασβεστολιθικό όγκο της Μουργκάνας με τον οποίο δένει αρμονικότητα.

Συνεχίζουμε την πορεία μας για άλλα **4,7** χιλιόμετρα ώσπου να τερματίσουμε στην άλλη σπουδαία μονή του **Αϊ-Θανάση**. Είναι ένα μικρό μοναστηράκι, αναπαλαιωμένο και ατυχώς σοβατισμένο που έχει εσωτερικό

τρούλλο και υπολείμματα παλιών τοιχογραφιών με τους 4 Ευαγγελιστές.

Επιστρέφοντας στο Λια το αεικίνητο μάτι της Άνας συλλαμβάνει και πάλι μες από το τζάμι του αυτοκινήτου μian ολόκληρη ταξιαρχία από μακρολεπιότες, κρυμμένη στον υπόροφο του δρυοδάσους. Δεν αργούμε να δρέψουμε ότι πιο νόστιμο έχει ξεβράσει η μάνα γης και να τσιγκάρουμε το αμάξι.

Στο ταβερνάκι του **Κόκκινου**, που λειτουργεί ο Φωστήρας, έξω από την εκκλησία της Αγίας Τριάδας και κάτω από τη μυρωδάτη κρεβατιά με το φραουλί της κλήμα στρώνουμε το απογεματινό τραπέζι για να δοκιμάσουμε τα μανιτάρια, αυτούς τους έξοχους καρπούς του υμέναιου της βροχής και του ήλιου, το τσίπουρο του Λια, το καταπληκτικό ντόπιο τυρί και τις φρεσκοκομμένες ντοματούλες από τον κήπο του **Λάκη Μαρίνη**, ενός αυθεντικού ντόπιου λαϊκού τραγουδιστή που σιγοντάρει τα πάθια και τους καπμούς μας, καθώς εξώκειλαν εδανά στην παραδεισένια μεθόριο της Θεσπρωτικής γης, κάτω από το πηγαίο και σκληρό φως της Μουργκάνας...

ΛΙΑΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Απέναντι: Η εκπληκτικής αρχιτεκτονικής Μονή του Αϊ-Γιώργη της Καμίτσανης, με φόντο τον γυμνό ορεινό όγκο της Μουργκάνας.

Επάνω: Στιγμές κατάνυξης στο εσωτερικό της Μονής του Αγ. Αθανασίου.

Κάτω: Στη Μονή του Αϊ-Γιώργη της Καμίτσανης καλωσορίζει τον επισκέπτη ο καβαλάρης άγιος με το κοντάρι του υψωμένο.

Υ.Γ. Ο αγώνας των χωριών της Μουργκάνας άρχισε αμέσως ύστερα από την απελευθέρωση του 1912-13. Παράλληλα με την τουρκική αποτίναξη τα μαρτυρικά χωριά αγωνίστηκαν για την εξουδετέρωση ενός άλλου σπουδαίου κινδύνου, της εξαπίλωσης των αλβανών εθνικιστών που επιχειρήσαν να προσαρτήσουν τα χωριά της επαρχίας Φιλιατών μέχρι τον Καλαμά λόγω της επικείμενης διάλυσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Επικεφαλής των επαναστατημένων τότε τέθηκε ο λογοτέχνης **Χρ. Χρηστοβασίλης**. Μόλις το 1930 έληξε ο αγώνας αυτός, μα το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών της Μουργκάνας δε λύθηκε ποτέ.

Ο Λιας στα χρόνια μεσοπολέμου είχε τέσσερις παπάδες κι έναν αρχιμανδρίτη. Αριθμούσε δε 1.400 κατοίκους περίπου. Ακόμη είχε έξη δάσκαλους, αναρίθμητα παιδιά και δώδεκα χωροφύλακες.

Στα χρόνια του Εμφύλιου τα βουνά, οι ράχες και οι ρεματιές της Μουργκάνας κι όλα τα γύρω χωριά ποτίστηκαν με πολύ αίμα κι είδαν οι ντόπιοι τα παλικάρια τους να χάνονται, με αποτέλεσμα να αρχίσει μια μαζική φυγή των κατοίκων προς τα αστικά κέντρα. Βέβαια ο τόπος ανέκαθεν έδωχνε τους άντρες στην ξενιτιά, γιατί από το εισόδημα του ξενιτεμένου ζούσε η υπόλοιπη οικογένεια που έμενε πίσω.

Οι περισσότεροι πρόκοψαν και γύριζαν στα

Θέα στον Λιά και στον όγκο της Μουργκάνας από το μοναστήρι του Αγ. Αθανασίου.

χωριά τους φτιάχνοντας έργα ευποιίας, με ευεργεσίες και δωρεές, σε αντίθεση με άλλους Έλληνες που έριχναν μαύρη πέτρα πίσω τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ν. Σκόπα – Σπ. Χαραμόπουλου: "Ο αγώνας των 16 χωριών της επαρχίας Φιλιατών"
2. Δημήτρης Κωνσταντίος: Περιοδικό ΤΑΧΥ-ΔΡΟΜΟΣ, 4-1-1990
3. Π. Αραβαντινός : "Χρονογραφία της Ηπείρου, εκδ.1856".

ΔΙΑΜΟΝΗ

Ξενώνας "ΛΙΑΣ", τηλ. **26640-41602**, www.lias.gr. Υπεύθυνος: **ΝΤΑΦΛΟΥ – ΔΕΤΣΙΚΑ ΛΙΤΣΑ**.

ΠΡΟΣΒΑΣΗ

Από τα Ιωάννινα, παίρνουμε τον παλιό δρόμο για Ηγουμενίτσα. Σε 42 χλμ. βρισκόμαστε στη Βροσίνα. Πριν μπούμε στο χωριό στρίβουμε δεξιά και περνάμε την γέφυρα του Καλαμά. Αμέσως μετά τη γέφυρα στρίβουμε ξανά δεξιά. Στη συνέχεια, οι πινακίδες μας οδηγούν στον Λια.

